

УДК 341.1/.8:341.645:347.7:347.72/.73:341.3:341.96

[https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-8\(38\)-512-525](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-8(38)-512-525)

Лучковська Світлана Ігорівна кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права, Хмельницький національний університет, м. Хмельницький, <https://orcid.org/0000-0002-9505-9480>.

Присяжнюк Михайло Петрович кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права, Хмельницький національний університет, м. Хмельницький, <https://orcid.org/0000-0003-1333-7633>.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ УКРАЇНИ ТА ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИТОРІВ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПРЕЦЕДЕНТНА ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Анотація. Статтю присвячено комплексному аналізу ролі та підходів Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) у захисті прав українських суб'єктів господарювання та іноземних інвесторів, що постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації. Досліджено, як ЄСПЛ, традиційно орієнтований на громадянські права, стає ключовим інструментом захисту економічних інтересів, зокрема права власності, гарантованого Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод. Проаналізовано механізми інтеграції практики ЄСПЛ у національне законодавство України, що робить його рішення обов'язковим джерелом права для українських судів, та розглянуто паралельне функціонування національних механізмів фіксації збитків та міжнародних інституцій.

Особливу надано центральній правовій проблемі — подоланню суверенного імунітету держави-агресора. Обґрунтовується теза, що порушення Росією імперативних норм міжнародного права (*jus cogens*), зокрема заборони агресії, позбавляє її права посилається на імунітет для уникнення відповідальності.

У статті простежується еволюція відносин РФ з ЄСПЛ: від ратифікації Конвенції до системної конфронтації, що проявилася у невиконанні рішень та ухваленні законів про пріоритет національної конституції, і, як наслідок, до виключення з Ради Європи. Наголошується, що, попри вихід РФ з-під юрисдикції Суду, його компетенція зберігається щодо порушень, вчинених до 16 вересня 2022 року, що дозволяє продовжувати розгляд тисяч скарг.

Акцентовано на парадоксі виконання рішень ЄСПЛ: слабкість традиційних механізмів примусу (через Комітет Міністрів) проти держави, що відмовляється співпрацювати, стала каталізатором для створення інноваційних інструментів.

До таких належить міжнародний Реєстр збитків (RD4U), який є першим кроком до створення компенсаційного механізму, що потенційно фінансуватиметься за рахунок заморожених російських активів.

Зроблено висновок, що хоча реальне виконання рішень ЄСПЛ залишається проблематичним, вони створюють незаперечну юридичну базу для доведення системних порушень з боку РФ. Поєднання прецедентного права ЄСПЛ з новими адміністративними механізмами, такими як Реєстр збитків, формує гібридну модель правосуддя, спрямовану на досягнення реальної компенсації для українського бізнесу та іноземних інвесторів.

Ключові слова: Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ), збройна агресія, відшкодування збитків, суб'єкти господарювання, іноземні інвестори, права власності, суверенний імунітет, Реєстр збитків, виконання рішень ЄСПЛ, міжнародно-правовий захист, прецедентне право.

Luchkovska Svitlana Ihorivna Candidate of Law (PhD), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Law, Khmelnytskyi National University, Khmelnytskyi, <https://orcid.org/0000-0002-9505-9480>.

Prysiazhniuk Mykhailo Petrovych, Candidate of Law (PhD), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Law, Khmelnytskyi National University, Khmelnytskyi, <https://orcid.org/0000-0003-1333-7633>.

INTERNATIONAL LEGAL MECHANISMS FOR THE PROTECTION OF THE RIGHTS OF UKRAINIAN BUSINESS ENTITIES AND FOREIGN INVESTORS IN THE CONTEXT OF WAR: THE CASE LAW OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

Abstract. This article provides a comprehensive analysis of the role and approaches of the European Court of Human Rights (ECtHR) in protecting the rights of Ukrainian business entities and foreign investors affected by the armed aggression of the Russian Federation. It examines how the ECtHR, traditionally focused on civil rights, is becoming a key instrument for protecting economic interests, particularly the right to property guaranteed by Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. The article analyzes the mechanisms for integrating ECtHR case law into the national legislation of Ukraine, which makes its judgments a binding source of law for Ukrainian courts, and considers the parallel functioning of national mechanisms for recording damages and international institutions.

Special attention is given to the central legal challenge: overcoming the sovereign immunity of the aggressor state. The article substantiates the thesis that

Russia's violation of peremptory norms of international law (*jus cogens*), particularly the prohibition of aggression, deprives it of the right to invoke immunity to evade responsibility.

The article traces the evolution of the Russian Federation's relationship with the ECtHR: from the ratification of the Convention to systemic confrontation, manifested in the non-enforcement of judgments and the adoption of laws prioritizing the national constitution, leading ultimately to its expulsion from the Council of Europe.

It is emphasized that despite Russia's withdrawal from the Court's jurisdiction, its competence is retained for violations committed before September 16, 2022, allowing for the continued consideration of thousands of applications. The article highlights the paradox of enforcing ECtHR judgments: the weakness of traditional enforcement mechanisms (through the Committee of Ministers) against a non-cooperative state has catalyzed the creation of innovative instruments. These include the international Register of Damage (RD4U), which is the first step towards establishing a compensation mechanism potentially funded by frozen Russian assets.

The conclusion is drawn that although the actual enforcement of ECtHR judgments remains problematic, they provide an undeniable legal basis for proving systemic violations by the Russian Federation. The combination of ECtHR case law with new administrative mechanisms, such as the Register of Damage, forms a hybrid model of justice aimed at achieving real compensation for Ukrainian businesses and foreign investors.

Keywords: European Court of Human Rights (ECtHR), armed aggression, compensation for damages, business entities, foreign investors, property rights, sovereign immunity, Register of Damage, enforcement of ECtHR judgments, international legal protection, case law.

Постановка проблеми. Збройна агресія Російської Федерації проти України спричинила не лише масштабні людські втрати та руйнування інфраструктури, але й значний вплив на економічну сферу, діяльність юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та іноземних інвесторів. У цих умовах постає гостра потреба в ефективних механізмах міжнародно-правового захисту порушених майнових та немайнових прав. Одним із ключових інструментів такого захисту виступає Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ, Суд), юрисдикція якого поширюється на розгляд скарг не лише фізичних, але й юридичних осіб, у тому числі підприємницьких структур. Водночас у науковій літературі недостатньо досліджено специфіку підходів Європейського суду з прав людини до розгляду справ, пов'язаних із порушенням прав суб'єктів господарювання внаслідок воєнних дій, зокрема в українському контексті. Це стосується як правових аргументів Суду, так і особливостей застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у справах, що

охоплюють питання збройного конфлікту та економічних прав. Вивчення прецедентної практики Європейського суду з прав людини у цій сфері є необхідним для вироблення ефективних стратегій правового захисту та імплементації європейських стандартів у національну правову систему.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика міжнародно-правового захисту прав, порушених внаслідок збройних конфліктів, та роль ЄСПЛ у цих процесах є предметом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Однак, незважаючи на наявність загальних досліджень, специфіка підходів ЄСПЛ до розгляду справ, пов'язаних із порушенням прав саме українських суб'єктів господарювання та іноземних інвесторів внаслідок збройної агресії Російської Федерації, залишається недостатньо вивченою. Існує потреба в системному аналізі прецедентної практики ЄСПЛ в українському контексті, що й визначає актуальність цієї статті.

Мета статті – аналіз підходів ЄСПЛ до захисту прав українських юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та іноземних інвесторів в умовах збройної агресії Російської Федерації, а також характеристика прецедентної практики ЄСПЛ з цієї проблематики.

Виклад основного матеріалу. Європейський суд з прав людини був створений 20 квітня 1959 року в межах Ради Європи відповідно до ст. 19 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини, ЄКПЛ) з метою забезпечення дотримання договірними сторонами їхніх зобов'язань за вказаною Конвенцією та протоколами до неї [1]. ЄСПЛ, який традиційно асоціюється з захистом громадянських і політичних прав, останнім часом відіграє дедалі важливішу роль у сфері регулювання економічних відносин. Його судова практика значною мірою впливає на функціонування правових систем держав-членів Ради Європи, в тому числі й України, особливо в контексті захисту прав власності, підприємницької діяльності, доступу до правосуддя та справедливого судового процесу у господарських справах. Таким чином, ЄСПЛ є важливим міжнародно-правовим інструментом захисту прав не лише фізичних осіб, а й суб'єктів господарювання. В Європейському Союзі економічна діяльність дедалі більше регулюється не лише на законодавчому рівні, а й за допомогою рішень ЄСПЛ, при цьому особливого значення набувають питання ефективного міжнародно-правового захисту прав юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців. У свою чергу, українські суб'єкти господарювання та іноземні інвестори все частіше використовують ЄСПЛ як один із способів відшкодування завданої економічної шкоди внаслідок триваючих воєнних дій.

Згідно з практикою Суду, юридичні особи можуть виступати заявниками, якщо вони вважають, що держави-підписанти Європейської конвенції з прав людини порушили їхні права, гарантовані цією Конвенцією. При цьому, до

основних прав, що визнаються Європейською конвенцією з прав людини за юридичними особами належать:

- ✓ право на мирне володіння майном (ст. 1 Протоколу № 1),
- ✓ право на справедливий суд (ст. 6),
- ✓ право на повагу до кореспонденції (ст. 8),
- ✓ свобода вираження поглядів (ст. 10),
- ✓ свобода асоціацій (ст. 11) [2].

Водночас Суд послідовно вказує, що не всі права Європейської конвенції з прав людини є доступними для юридичних осіб (наприклад, права на життя, свободу та особисту недоторканність), однак комерційні права та правовий захист у господарських спорах – це ключова сфера захисту.

ЄСПЛ у своїй судовій практиці розглядає фізичних осіб-підприємців як індивідів, що здійснюють економічну діяльність, тож до них застосовуються як особисті, так і економічні права. Це дає змогу підприємцю оскаржувати дії держави не лише у приватній, а й у господарській сфері, зокрема щодо:

- ✓ неправомірного втручання у ведення бізнесу;
- ✓ надмірного оподаткування;
- ✓ вилучення майна без компенсації;
- ✓ судової тяганини, що порушує розумні строки.

Із часу набуття Україною членства в Раді Європи у 1995 році та ратифікації Європейської конвенції з прав людини 1950 року, рішення ЄСПЛ стали невід'ємною частиною правового поля нашої держави [3; 4]. ЄСПЛ відіграє ключову роль у впровадженні європейських стандартів прав людини в національну правову систему, сприяє вдосконаленню правосуддя, законодавства та практики державних органів.

Відповідно до статті 46 Європейської конвенції з прав людини, рішення Суду є обов'язковими для виконання державами-учасницями, у справах, в яких ці держави є стороною [2]. В Україні значення рішень ЄСПЛ визначено такими положеннями нормативно-правових актів:

- статтею 9 Конституції України — міжнародні договори, ратифіковані Верховною Радою України, є частиною національного законодавства [3];
- статтею 17 Закону України «Про виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини» — суди зобов'язані застосовувати практику ЄСПЛ як джерело права [4];
- правовими позиціями Конституційного Суду України, що визнають обов'язковість урахування практики ЄСПЛ (наприклад, Рішення у справі за конституційним поданням 54 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Кримінально-проце-

суального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України від 13 грудня 2011 року № 17-рп/2011 та інші) [5].

Таким чином, рішення ЄСПЛ є важливим джерелом права в Україні та чинником гармонізації українського законодавства з європейськими стандартами. Вони стимулюють реформи у сфері правосуддя, адміністративного права, системи захисту прав людини. Проте ефективність їх реалізації залежить від політичної волі, інституційної спроможності держави та правової культури.

24 лютого 2022 року з початком повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України мільйони громадян України, а також підприємства та інші бізнес-структури зазнали руйнівних втрат. Серед них — юридичні особи, фізичні особи-підприємці та іноземні інвестори, які втратили майно, обладнання, ринки збуту, персонал, доступ до капіталу, а подекуди й можливість вести будь-яку господарську діяльність. У зв'язку з цими подіями особливо актуальним для суб'єктів господарювання та іноземних інвесторів України є питання правового регулювання процесу відшкодування завданої шкоди та механізмів компенсації як на національному, так і міжнародному рівнях.

Згідно зі ст. 51 Статуту ООН, держави мають право на самооборону у випадку збройної агресії [6]. Генеральна Асамблея ООН у резолюції A/RES/ES-11/1 від 2 березня 2022 року визнала дії РФ як агресію проти України [7]. Відтак, юридично обґрунтованим є вимога України про повну репарацію завданої шкоди, включаючи збитки, заподіяні юридичним і фізичним особам.

Натомість підприємницький сектор зазнав втрат у таких формах:

- пряма матеріальна шкода: знищення майна, виробничих потужностей, транспорту, інфраструктури;
- упущена вигода: неможливість реалізації контрактів, втрата прибутку;
- витрати на евакуацію, релокацію, безпеку персоналу;
- психологічний та моральний вплив (опосередковано) на ефективність господарської діяльності.

Якщо аналізувати українське законодавство, то правовою підставою відшкодування завданої шкоди є:

- Цивільний кодекс України (ст.ст. 1166, 1172) передбачає право особи на відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок протиправних дій [8];
- Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [9];
- Постанова КМУ №326 від 20.03.2022 року — затверджує процедури подання заяв через портал «Дія» для оцінки втрат [10].

Звичайно, посадові особи та державні органи Російської Федерації послідовно та методично не визнають та ігнорують норми національного законодавства України та рішення українських судів щодо компенсації шкоди, завданої російськими військовими суб'єктам господарювання України та іноземним інвесторам. Принцип недотримання однією суверенною державою положень законодавства іншої походить від посольського права і зараз є загальновизнаним [11, с.297]. Таким чином, використання фінансових активів РФ для компенсації завданих нею збитків потребує подолання бар'єра імунітету держави або суверенного імунітету.

В умовах збройної агресії РФ проблема суверенного імунітету та контрзаходи як шлях її вирішення набуває невідкладного вирішення. Шлях від заморожування активів РФ до їх використання для компенсації збитків має передбачати три ключові етапи: 1) подолання бар'єра суверенного імунітету; 2) створення правової підстави для конфіскації; 3) заснування механізму для адміністрування та розподілу коштів.

Суверенний імунітет — це принцип міжнародного звичаєвого права, який полягає в тому, що держава та її власність не можуть бути об'єктом примусових дій з боку іншої держави без її на те згоди. Цей імунітет поширюється і на власність держави. Однак цей принцип не є абсолютним. У сучасному міжнародному праві формується консенсус, що імунітет не може слугувати прикриттям для грубих порушень імперативних норм (*jus cogens*), до яких належить заборона агресії, закріплена у Статуті ООН [6]. Агресія РФ проти України є саме таким випадком, що створює підстави для винятку із загального правила. Аргументом на користь обмеження імунітету є те, що держава-агресор, порушивши фундаментальну норму міжнародного правопорядку, не може посилаватися на інші норми цього ж правопорядку для уникнення відповідальності.

На сьогодні ЄСПЛ є ключовим органом контролю за дотриманням прав людини в рамках Ради Європи. З часу вступу Російської Федерації до Ради Європи у 1996 році почалася правова взаємодія між Росією та ЄСПЛ. Проте з 2000-х років у цій взаємодії почали накопичуватися серйозні суперечності. Кульмінацією стало офіційне виключення РФ з Ради Європи у 2022 році, внаслідок початку збройної агресії РФ проти України.

Росія ратифікувала Європейську конвенцію з прав людини (ЄКПЛ) у 1998 році. З того часу вона взяла на себе міжнародні зобов'язання щодо гарантування основоположних прав і свобод, визначених у Конвенції та протоколах до неї. Громадяни Росії отримали право звертатися до ЄСПЛ у разі, якщо вичерпали всі внутрішні засоби правового захисту. Росія тривалий час залишалася одним із лідерів за кількістю скарг до ЄСПЛ. Зокрема, типовими категоріями судових справ були:

- ✓ тортури та нелюдське поводження (справи з Північного Кавказу);

- ✓ порушення права на справедливий суд;
- ✓ незаконне тримання під вартою;
- ✓ порушення прав на свободу вираження поглядів;
- ✓ втручання у приватне життя.

Що стосується знакових справ, то це :

- *Ilascu and Others v. Moldova and Russia* (2004): відповідальність Росії за порушення прав у Придністров'ї;
- *Isayeva v. Russia* (2005): щодо бомбардування селищ у Чечні;
- *Yukos v. Russia* (2011): порушення прав компанії внаслідок політично вмотивованого судового переслідування [12];

Вказані справи характеризують РФ як агресивну державу, що систематично порушує принципи міжнародного права та основні права і свободи людини. Тому цілком закономірно, що з 2015 року розпочалася системна конфронтація між Росією та ЄСПЛ. Зокрема, Конституційний Суд РФ отримав повноваження визнавати рішення ЄСПЛ «невиконуваними», якщо вони суперечать Конституції РФ. Вперше це було реалізовано у справі *Anchugov and Gladkov v. Russia* (2013) [12], де ЄСПЛ вимагав надати право голосу ув'язненим. Особливо знакова, в контексті компенсації шкоди українським суб'єктам господарювання, є справа *Yukos v. Russia*, де предстаникам *Yukos* було відмовлено у виплаті присуджених компенсацій. Всі ці дії РФ підривали принцип верховенства міжнародного права, зокрема статтю 46 Конвенції про обов'язковість рішень ЄСПЛ [12].

У березні 2022 року, після повномасштабного вторгнення в Україну, Росія була виключена з Ради Європи [13]. Відповідно до статті 58 ЄКПЛ дія Конвенції для РФ припинилася 16 вересня 2022 року [2]. «Після 16 вересня ЄСПЛ більше не є життєздатним механізмом. Хоча заяви технічно все ще можна подавати, Суд більше не має юрисдикції розглядати їх. Тому такі подання не дадуть бажаних результатів. Інші юрисдикції, такі як певні органи ООН, можуть надавати можливості для звернення до суду»[14].

Проте всі справи, які стосуються подій до цієї дати, все ще розглядаються ЄСПЛ. Таким чином, ЄСПЛ продовжує виносити рішення щодо Росії, хоча сама держава їх більше не виконує. При цьому, можна окреслити правові наслідки рішень ЄСПЛ:

- для громадян РФ: втрачена можливість захисту своїх прав у міжнародному судовому органі;
- для міжнародного права: серйозний прецедент відмови великої держави від взятих на себе міжнародних зобов'язань;
- для Ради Європи: необхідність перегляду механізмів виконання рішень ЄСПЛ;
- для України та інших країн: посилення ролі рішень ЄСПЛ у доведенні системності порушень з боку РФ у контексті міжнародних злочинів.

Таким чином, правова взаємодія Російської Федерації з Європейським судом з прав людини є складною та суперечливою. Від інтеграції та активної участі РФ у системі захисту прав людини ЄСПЛ ця взаємодія перетворилася на конфлікт із міжнародними зобов'язаннями. З 2022 року РФ повністю вийшла з-під юрисдикції ЄСПЛ, що створює серйозні виклики для захисту прав людини в регіоні. Водночас, прецеденти, винесені Судом щодо Росії, залишаються важливим джерелом міжнародної правової практики.

Ще одним ключовим етапом на шляху від заморожування активів до їх використання для компенсації збитків є заснування механізму для адміністрування та розподілу конфіскованих коштів. Для забезпечення легітимності, прозорості та справедливого розподілу коштів необхідне створення спеціалізованого міжнародного інституту. При цьому, односторонні дії окремих держав можуть призвести до хаосу та змагання за активи. Оптимальною є модель створення Міжнародного компенсаційного фонду на основі багатостороннього договору між Україною та країнами-партнерами. До основних функцій такого фонду можна було би віднести:

- 1) акумуляцію конфіскованих російських активів (як основної суми, так і прибутків);
- 2) створення Реєстру збитків (такий реєстр вже створено під егідою Ради Європи і він є першим компонентом майбутнього механізму)[15];
- 3) розробку та адміністрування процедури подання та розгляду заяв від потерпілих осіб;
- 4) обробку заяв як від держави Україна (на відновлення інфраструктури, фінансування бюджету), так і від приватних осіб та компаній, включно з європейськими інвесторами;
- 5) здійснення виплат згідно з ухваленими рішеннями.

З травня 2024 року держави-члени ЄС надають відсотки, отримані від надприбутків від заморожених активів Центрального банку РФ, (які, за оцінками, становлять близько 3 млрд. євро на рік) Україні для військової підтримки та відновлення. Однак жодна з країн, що утримують російські суверенні активи, досі не конфіскувала базові активи.

Початок Росією абсолютно необумовленої збройної агресії проти України, окрім заморожування активів Центрального банку РФ, спричинив ще і певні інституційні наслідки. Зокрема, Радою Європи 16 березня 2022 року було ухвалено резолюцію про виключення Росії з її складу. Через шість місяців ця резолюція набрала чинності. Росія відреагувала юридичною заявою про те, що ЄСПЛ не має юрисдикції в країні і що вона не буде виконувати його рішення. Однак стаття 58(2) ЄКПЛ передбачає, що виключені члени Конвенції залишаються відповідальними за порушення ЄКПЛ, вчинені ними до їхнього виключення [2]. ЄСПЛ підтвердив свою компетенцію, визнавши, що справи

України та Нідерландів проти Росії та України проти Росії (щодо Криму) є прийнятними. Аналогічно, він підтвердив свою юрисдикцію у справах Федотова та інші проти Росії, Кутаєв проти Росії, Светова та інші проти Росії та Грузія проти Росії [12]. Заява Росії свідчить, що Росія ніколи не виплатить жертвам суми, які суд зобов'язав її виплатити у цих справах.

Наразі в ЄСПЛ розглядаються три міждержавні справи проти Росії щодо війни в Україні: Україна проти Росії (VIII) (№ 55855/18); Україна проти Росії (IX) (№ 10691/21); Україна та Нідерланди проти Росії (X) (№ 11055/22). Крім того, 25 червня 2024 року ЄСПЛ виніс перше рішення по суті в іншій справі між Україною та Росією [12]. Ця справа стосувалася порушень Росією Конвенції на території Криму. Згідно з рішенням, обидві сторони мають 12 місяців з цієї дати для подання відповідної інформації, після чого суд визначить фінансові зобов'язання Росії перед Україною у цій справі. Інші три справи ще не вирішені. Крім того, станом на лютий 2025 року, було 9264 незавершених справ, порушених фізичними особами проти Росії у зв'язку з війною в Україні, які мають перехресні претензії з міждержавними справами. Станом на січень 2025 року, Росія заборгувала приблизно 2,85 млрд євро позивачам (включно з пенею за прострочення) у вже вирішених справах [16].

Поки справи в ЄСПЛ перебувають на розгляді, розпочалися переговори про нові міжнародні механізми для вирішення питання війни в Україні. По-перше, ЄС, Рада Європи та 37 держав заклали правові основи для створення Спеціального трибуналу для розслідування злочину агресії проти України в лютому 2025 року. Якщо йому буде надано мандат на репарації, виникне питання про доступ до коштів для їх виплати. По-друге, Реєстр збитків, створений у травні 2023 року, слугує реєстром заяв про збитки, втрати та шкоду, заподіяні агресією Росії. Рада Європи розпочала офіційні переговори щодо укладення договору про створення Міжнародної комісії з претензій для України, яка буде головним органом, відповідальним за розгляд, оцінку та прийняття рішень щодо зареєстрованих у Реєстрі збитків претензій, що відповідають критеріям. Задоволення цих претензій також потребуватиме коштів.

Ще одним проблемним моментом компенсації збитків суб'єктів господарювання від шкоди, завданої воєнними діями, є реальне виконання вже ухвалених судових рішень. Необхідно вказати, що виконання рішень ЄСПЛ має свою специфіку. Зокрема, ЄСПЛ доручає Комітету Міністрів (КМ) повноваження «контролювати» дотримання державами-членами рішень ЄСПЛ, але не існує ефективного та добре регульованого механізму, який би зобов'язував держави-учасниці дотримуватися цих рішень. Міжнародне право не має правової бази, яка регулює виконання рішень ЄСПЛ проти волі відповідальної держави. Також не існує жодного органу, аналогічного органам виконання, які мають повноваження виконувати рішення національних судів у межах держав, для виконання судових рішень ЄСПЛ.

Постсудова фаза міжнародних судових проваджень та виконання міжнародних судових рішень вважається політичним, а не судовим питанням через відсутність механізмів виконання. Згідно з правилами нагляду та виконання рішень, Рада Міністрів перевіряє, чи виконала держава, яку ЄСПЛ зобов'язав виплатити компенсацію (або вжити інших заходів), відповідне рішення ЄСПЛ. Рада Міністрів забезпечує, щоб заходи, вжиті відповідно до рішень ЄСПЛ, були «реалістичними, своєчасними, адекватними та достатніми для забезпечення максимально можливого відшкодування за порушення, встановлені судом» [17]. У разі невиконання рішень Рада Міністрів приймає резолюції, в яких закликає державу-порушника виконати рішення ЄСПЛ. Вона також може повернути справу до суду для проведення процедури порушення для оцінки того, чи держава виконала свої зобов'язання. ЄСПЛ постановив, що система ЄКПЛ ґрунтується на «загальному припущенні, що державні органи держав-членів діють добросовісно» [17]. Іншими словами, політичний тиск, що виникає в результаті засудження Ради Міністрів держави, яка не виконує рішення, є єдиним фактором, що сприяє виконанню рішень Суду. З цього випливає, що Рада Міністрів не має повноважень зобов'язати держав-членів Ради Європи конфіскувати суверенні активи Росії для виплати компенсації заявникам.

Відповідно до свого мандату, після виходу Росії з Ради Європи, Рада Міністрів прийняла рішення, в якому просить Раду Європи вжити всіх можливих заходів для забезпечення ефективного виконання рішень у справах проти Росії. Вона також зазначила, що продовжуватиме нагляд за виконанням рішень та дружніх угод, що стосуються порушень ЄКПЛ з боку Росії, що мали місце до її виходу з Ради Європи, та що Росія зобов'язана виконати відповідні рішення ЄСПЛ. Дійсно, Суд здійснював нагляд у справах проти Росії, не пов'язаних з Україною, де Рада Міністрів розглянула виконання рішень та постанов через шість місяців після виключення Росії. Поза межами ролі Ради Європи, ЄСПЛ не висловлюється щодо того, чи можуть заявники, які виграли справу, використовувати національне законодавство та процедури для отримання сум, присуджених ЄСПЛ у разі невиплати компенсації державою-відповідачем. Також немає прецедентів, коли заявники домагалися виконання рішень ЄСПЛ через національні суди або органи третіх держав. Однак ані ЄКПЛ, ані Регламент ЄСПЛ чітко не забороняють такі дії. Таким чином, не зважаючи на значення рішень ЄСПЛ, їх виконання залишається проблемним:

- ✓ затримки з виплатою компенсацій;
- ✓ недостатній контроль за виконанням загальних заходів (реформи, зміни законів);
- ✓ слабкий механізм перегляду рішень національних судів.

Це зумовлює системність порушень і спричиняє повторні скарги.

Висновки. Європейський суд з прав людини відіграє важливу роль у захисті прав суб'єктів господарювання, зокрема юридичних осіб та фізичних

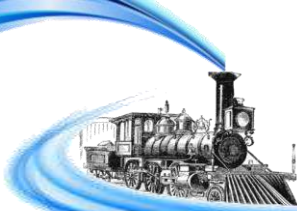
осіб-підприємців. Через розвиток прецедентного права ЄСПЛ формує високі стандарти правової захищеності бізнесу від надмірного державного втручання. Для України ця практика є не лише джерелом правових позицій, орієнтиром для вдосконалення національного правового механізму захисту підприємництва, а й міжнародно-правовим інструментом захисту прав суб'єктів господарювання України та іноземних інвесторів в умовах збройної агресії РФ.

Правова взаємодія Російської Федерації з Європейським судом з прав людини перетворилася на конфлікт із міжнародними зобов'язаннями. З 2022 року РФ повністю вийшла з-під юрисдикції ЄСПЛ, що створило серйозні виклики для захисту прав потерпілих від її протиправної діяльності.

Суб'єкти господарювання та іноземні інвестори в Україні мають обґрунтоване право на компенсацію завданої їм шкоди внаслідок збройної агресії РФ. Водночас реалізація цього права вимагає надійної системи фіксації, правового супроводу, звернення до міжнародних структур і тиску на державу-агресора з боку світової спільноти. Таким чином, важливим завданням України є перетворення, спільно з іншими членами Ради Європи, ЄСПЛ на дієвий механізм відшкодування суб'єктам господарювання та іноземним інвесторам в Україні збитків, завданих діями Російською Федерацією та системний міжнародно-правовий супровід таких процесів.

Література:

1. European Court of Human Rights. The official website of the ECHR. URL: <https://www.echr.coe.int/general-presentation>.
2. European Convention on Human Rights. European Court of Human Rights. Council of Europe 67075 Strasbourg cedex France www.echr.coe.int. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_eng.
3. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Офіційний текст. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
4. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 року N 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>.
5. Рішення у справі за конституційним поданням 54 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Кримінально-процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України від 13 грудня 2011 року № 17-рп/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v017p710-11#Text>.
6. The United Nations Charter (full text). Official website of the United Nations. URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text>.
7. Aggression against Ukraine : resolution / adopted by the General Assembly. UN. General Assembly (11th emergency special sess. : 2022). URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3965290?ln=en&v=pdf>.
8. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

9. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовтня 2014 року № 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>.
10. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. №326. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text>.
11. Ведькал В.А., Гадірлі Т.А. Імунітет держави, його види та концепції. Immunity of the State, its types and concepts of implementation. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 9. С. 296 – 298. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-9/72>.
12. European Court of Human Rights. The HUDOC database. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr#%7B%22documentcollectionid%22%3A%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%7D>.
13. Council of Europe Office in Ukraine. The Russian Federation is excluded from the Council of Europe. COMMITTEE OF MINISTERS Strasbourg 16 March 2022. URL: <https://www.coe.int/en/web/kyiv/-/the-russian-federation-is-excluded-from-the-council-of-europe>.
14. Nearly 7,000 applications made to the ECHR by Ukrainians over Russian actions in 11 years. 10 August 2025. URL: <https://www.ukrinform.net/rubric-ato/4013327-nearly-7000-applications-made-to-the-echr-by-ukrainians-over-russian-actions-in-11-years.html>.
15. Statute of the Register of Damage Caused by the Aggression of the Russian Federation against Ukraine. Council of Europe. May 2023. URL: <https://www.coe.int/en/web/human-rights-rule-of-law/register-of-damage-for-ukraine>.
16. Applications concerning the conflicts and war in Ukraine. . The official website of the ECHR. 17/02/25. URL: https://www.echr.coe.int/w/applications-concerning-the-conflicts-and-war-in-ukraine?utm_source=chatgpt.com.
17. Legal Possibilities of Using Russian Central Bank Assets to Enforce European Court of Human Rights Judgments Comparative Studies of Applicable Laws in Belgium, France, and the United Kingdom. Open Society Foundations. APRIL 2025. URL: <https://www.justiceinitiative.org/publications/legal-possibilities-of-using-russian-central-bank-assets-to-enforce-european-court-of-human-rights-judgments>.

References:

1. European Court of Human Rights. (n.d.). *The official website of the ECHR*. Retrieved from <https://www.echr.coe.int/general-presentation>.
2. European Convention on Human Rights. (n.d.). *European Court of Human Rights*. Retrieved from https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_eng.
3. *Konstytutsiia Ukrainy* [Constitution of Ukraine] : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-VR. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].
4. *Pro vykonannia rishen ta zastosuvannia praktyky Yevropeiskoho sudu z prav liudyny* : Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15> [in Ukrainian].
5. *Rishennia u spravi za konstytutsiinym podanniam 54 narodnykh deputativ Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) okremykh polozhen Zakonu Ukrainy «Pro sudoustrii i status suddiv», Kryminalno-protseusualnoho kodeksu Ukrainy, Hospodarskoho protseusualnoho kodeksu Ukrainy, Tsyvilnoho protseusualnoho kodeksu Ukrainy, Kodeksu administratyvnoho sudochynstva Ukrainy* : Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy від 13.12.2011 № 17-rp/2011. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v017p710-11> [in Ukrainian].
6. The United Nations Charter (full text). (n.d.). *Official website of the United Nations*. Retrieved from <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text>.

7. Aggression against Ukraine : resolution / adopted by the General Assembly. (2022). *UN. General Assembly (11th emergency special sess.)*. Retrieved from <https://digitallibrary.un.org/record/3965290?ln=en&v=pdf>.
8. *Tsyvilnyi kodeks Ukrainy* [Civil Code of Ukraine] : Zakon Ukrainy vid 16.01.2003 № 435-IV. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> [in Ukrainian].
9. *Pro zabezpechennia prav i svobod vnutrishno peremishchenykh osib* : Zakon Ukrainy vid 20.10.2014 № 1706-VII. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18> [in Ukrainian].
10. *Pro zatverdzhennia Poriadku vyznachennia shkody ta zbytkiv, zavdanykh Ukraini vnaslidok zbroinoi ahresii Rosiiskoi Federatsii* : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 20.03.2022 № 326. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF> [in Ukrainian].
11. Vedkal, V.A., & Gadirli, T.A. (2021). Imunitet derzhavy, yoho vydy ta kontseptsii realizatsii. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal – Legal scientific electronic journal*, (9), 296–298. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-9/72> [in Ukrainian].
12. European Court of Human Rights. (n.d.). *The HUDOC database*. Retrieved from <https://hudoc.echr.coe.int/ukr>.
13. Council of Europe Office in Ukraine. (2022, March 16). The Russian Federation is excluded from the Council of Europe. *COMMITTEE OF MINISTERS Strasbourg*. Retrieved from <https://www.coe.int/en/web/kyiv/-/the-russian-federation-is-excluded-from-the-council-of-europe>.
14. Nearly 7,000 applications made to the ECHR by Ukrainians over Russian actions in 11 years. (2025, August 10). *Ukrinform*. Retrieved from <https://www.ukrinform.net/rubric-ato/4013327-nearly-7000-applications-made-to-the-echr-by-ukrainians-over-russian-actions-in-11-years.html>.
15. Statute of the Register of Damage Caused by the Aggression of the Russian Federation against Ukraine. (2023, May). *Council of Europe*. Retrieved from <https://www.coe.int/en/web/human-rights-rule-of-law/register-of-damage-for-ukraine>.
16. Applications concerning the conflicts and war in Ukraine. (2025, February 17). *The official website of the ECHR*. Retrieved from <https://www.echr.coe.int/w/applications-concerning-the-conflicts-and-war-in-ukraine>.
17. Legal Possibilities of Using Russian Central Bank Assets to Enforce European Court of Human Rights Judgments Comparative Studies of Applicable Laws in Belgium, France, and the United Kingdom. (2025, April). *Open Society Foundations*. Retrieved from <https://www.justiceinitiative.org/publications/legal-possibilities-of-using-russian-central-bank-assets-to-enforce-european-court-of-human-rights-judgments>.